

Uvod

Trije od štirih snovalcev Evrope (Robert Schuman, Alcide De Gasperi in Konrad Adenauer) so bili pobožni katoličani (kar ne velja za četrtega, Jeana Monneta); prva dva sta ob smrti dosegla skorajda svetniški status. Samoumevno se jim je zdelo, da je krščanstvo v srcu evropske identitete. In da si za to veliko birokratsko telo, ki so ga zgradili politiki, drugačne duše sploh ni mogoče predstavljati. Nikoli pa tega niso nikamor zapisali. So se morda zavedali, da črka ubija duha, ali pa je bilo to dejstvo tako očitno, da ga ni bilo potrebno vklesati v kamen?¹

Vprašanje se je zastavilo 50 let pozneje, s preambulo projekta Evropske ustave leta 2004 (druge Rimske pogodbe). Predvsem katoličani, v imenu katerih je govoril papež Benedikt XVI., so se zavzemali za omembo »krščanskih korenin« Evrope. V zvezi s to frazo moram pripomniti dvoje: prvič, o »koreninah« govorimo zato, ker si ne drznemo reči kratko malo, da »je Evropa krščanska,«

¹ Knjiga je rezultat projekta Religio West, ki ga je v letih 2011–2015 financiral Evropski raziskovalni svet, izvajal pa Evropski univerzitetni inštitut v Firencah. Spletna stran projekta: <https://www.eui.eu/DepartmentsAndCentres/RobertSchumanCentre/Research/ArchivesInstitutionsGovernanceDemocracy/Religiowest/Religiowest>

in drugič, na korenine se v ustavnem kontekstu sklicujemo prav zato, ker o njih ni več dokazov.

Kaj se je torej zgodilo v 50 letih? Dve temeljni spremembi: na eni strani se je sekularizacija umaknila množičnemu razkristjanjenju evropskih družb, tako na verski kakor na kulturni ravni (sem je sodil tudi maj 1968); na drugi strani je islam dosegel jedro Evrope (s priseljevanjem) in njene meje (s kandidaturo Turčije). Populizmi so sicer že od 90. let 20. stoletja nasprotovali predvsem islamu, Katoliška cerkev pa se je osredotočala bolj na grožnjo, ki sta jo za krščanske vrednote pomenila sekularizacija in novo poganstvo. Julija 1968 je papež Pavel VI. izdal encikliko *Humanae vitae*, v kateri je grajal dvome v tradicionalno seksualno moralo in veliki val svobodnejšega vedenja, ki je preplaval Zahod. Pozneje je Janez Pavel II. sistematiziral zavračanje kulturne sekularizacije Evrope. Menil je, da je rešitev vrnitev k veri, kakor je dejal ob obisku v Franciji leta 1980: »Francija, kaj si storila z obljubami ob krstu?« Ta krst je pomenil vstop v Cerkev, ne zgolj kulturne tradicije. Ko je Benedikt XVI. poudarjal krščanske korenine Evrope, ni imel v mislih islama, temveč predvsem sekularno kulturo (njegov predhodnik jo je poimenoval »kultura smrti«), zaradi katere naj bi krščanska Evropa v nekaj desetletjih znova zašla v novo obliko poganstva.

Zaradi vsega podpihovanja je boj zoper sekularne vrednote postal glavni cilj pravega pravcatega gibanja za katoliško rekonkvisto. V Franciji gibanje *Manif pour tous* za poroke istospolnih parov – in zato propad krščanskega Zahoda – krivi novo sekularno kulturo, ki jo podpirajo samozadovoljne elite, in ne islama (gibanje se je na prvih pohodih zelo trudilo, da bi pritegnilo tudi jude in muslimane). *Sens commun*, politična manifestacija *Manif*

pour tous, je sicer takoj pokazala sovraštvo do priseljevanja; a v jedru konservativne katoliške mobilizacije sta bila splav in zakonska zveza za vse. Evangeličanski protestanti so na prizorišče verske prenovе stopili v 80. letih 20. stoletja. Tudi oni so opozarjali na prevladujoče kulturno poganstvo, vendar niso omenjali krščanskih korenin Evrope, ki po njihovem ni središče sveta. Preteklost jih sploh ne zanima. In nostalgija ni na mestu: ves svet je misijonska dežela, globalizacija je prihodnost.

Vzporedno, le nekoliko pozneje, s cerkvenim pozivom k »vračanju k veri« se je krščanskih korenin Evrope spomnilo še eno gibanje, a to ni pridigalo vračanja k veri – in to upravičeno, saj njegovi člani sploh niso verni. Konservativna desnica in populistična gibanja, ki se jim včasih pridružujejo tudi levičarji, s poudarjanjem »krščanske identitete Evrope« dejansko nasprotujejo islamu. Zanje je ta identiteta kultura, ne vera (le malo populistov hodi k maši, sodobna desnica je v Franciji, Italiji in tudi v Veliki Britaniji postala v veliki večini versko indiferentna). Nacionalna fronta v svojem programu za predsedniške volitve leta 2017 krščanstva sploh ne omenja in želi okrepiti laičnost (cerkve so omenjene enkrat samkrat, pa še to v programu iz leta 2014, v katerem je govora o tem, kako jih zaščititi kot zgodovinske spomenike – kar jasno priča o tem, kako slabo so obiskane). Ko je nemški notranji minister Horst Seehofer marca 2018 zatrdil: »Ne. Islam ne sodi v Nemčijo,« je to utemeljil takole: »Nemčijo je zaznamovalo krščanstvo. Del tega so proste nedelje, krščanski prazniki in obredi, denimo velika noč, binkošti ali božič.«² Se pravi, zgolj naštel

² <https://www.nouvelobs.com/monde/20180316.OBS3722/l-islam-ne-fait-pas-partie-de-l-allemande-cette-phrase-du-ministre-horst-seehofer-est-un-tournant.html>

je kulturne označevalce, ki so zdaj že povsem sekularizirani in nimajo nobene zveze z versko prakso. (Kolikšen delež prebivalstva Evrope pa v binkošnih vidi še kaj poleg podaljšanega vikenda z zastoji na cestah?) Poleg tega, in predvsem, pa evropske vrednote, s katerimi primerjamo prišleke, niso krščanske vrednote (vsi od Jean-Marie Le Pena do Pascala Brucknerja menijo, da z ljubeznijo do bližnjega kaznujemo same sebe), temveč liberalne vrednote, izšle iz razsvetljenstva in sekularizacije (svoboda mišljenja in kritike, seksualna svoboda, človekove pravice, pozneje pa tudi pravice istospolno usmerjenih). Se pravi, da gre večinoma za vrednote, ki jih Cerkve zavračajo ali kritizirajo (papež Frančišek je odkrito dejal, da »on ni Charlie«).

Ti dve gibanji velikokrat nagovarjata isto občinstvo: aktivisti Manif pour tous radi glasujejo za Nacionalno fronto. Toda če hočemo razumeti, kaj se dogaja, moramo kljub temu ločiti različne poglede.

Razprava o krščanski identiteti Evrope ne temelji na binarnem nasprotju med Evropo in islamom, temveč na trikotniku, ki ga sestavljajo: 1) krščanska religija; 2) sekularne vrednote Evrope (čeprav so včasih povezane s krščansko identiteto); 3) islam kot religija. Večno vprašanje: »Ali je islam kompatibilen z ... (po izbiri) demokracijo, evropskimi vrednotami, laičnostjo itn.?« dejansko sproža drugo vprašanje: Kaj islamu postavljamo nasproti, krščanstvo ali razsvetljenstvo? Iz tega se ne moremo izmotati s trditvijo, da je laičnost hči Cerkve ali da je današnja Cerkev usvojila sporočilo razsvetljenstva. Cerkev se je z Benediktom XVI. namreč lotila kritike ideologije razsvetljenstva, sledili so mu še številni katoliški intelektualci (Rémi Brague, Pierre Manent).

Pravo vprašanje je, kakšno mesto v javnem prostoru v Evropi zaseda religioznost. Za razpravo o islamu se v resnici skriva globlja razprava o sami naravi Evrope in o njenem odnosu do religioznosti nasploh. Iluzorno je misliti, da bi bilo vse v redu, če ne bi bilo islama in priseljevanja. Gre za krizo definicije evropske identitete in mesta religije, o čemer pričata tudi katoliška radikalizacija v zvezi z vprašanjem splava in zakonske zveze za vse ter laična radikalizacija v zvezi z vprašanji, kakršna sta obredni zakol in obrezovanje (za vprašanjem islama se skriva tudi vprašanje, kje je mesto judaizma). Resnično gre za krizo evropske kulture.